

Теодора Н. Брадић Јовановић

Универзитет Метрополитан – Факултет дигиталних уметности

e-mail: teodorabradic96@gmail.com

ВЛАДАРСКА ИДЕОЛОГИЈА КНЕЗА АЛЕКСАНДРА КАРАЂОРЂЕВИЋА САГЛЕДАНА КРОЗ ОБНОВУ ХРАМА БОГОРОДИЧИНОГ РОЂЕЊА У ТОПОЛИ

Анстракт: Кнез Александар Карађорђевић је 1846. године започео са обновом храма Богородичиног Рођења као и осталих грађевина различитих намена које су се налазиле у склопу Карађорђевог града у Тополи, изграђеног између 1811. и 1813. године. Обновом Карађорђевог града кнез је истакао легитимитет своје власти и себе као хришћанског владара. Како је Топола представљала важан топос за династију Карађорђевић, кнез Александар је за осликавање иконостаса ангажовао Димитрија Аврамовића, једног од најугледнијих српских уметника прве половине XIX века. Иконостас се данас налази у Цркви Свете Петке у Горњој Трешњевици и у великој мери је пресликан од стране непознатог сликара. Поред прилагања иконостаса, кнез је тополски храм више пута даровао бројним богослужбеним предметима и књигама. У раду је представљен историјат настанка и обнове храма Богородичиног Рођења и улоге коју је кнез Александар Карађорђевић имао у томе.

Кључне речи: Кнез Александар Карађорђевић, храм Богородичиног Рођења, Топола, владарска идеологија, црквена уметност.

Карађорђево град у Тополи и храм Богородичиног Рођења

Топола је почетком XIX века почела да се развија доласком вође Првог српског устанка Ђорђа Петровића Карађорђа. У Тополи је Карађорђе између 1811. и 1813. године је подигао утврђени град. Тиме Топола постаје значајан административни и политички центар Србије. Град је био у основи правоугаон, док су се на угловима налазиле тро-спратне куле.¹ Тополски град представља важан топос у владарској идеологији Карађорђа али и потоњих владара из његове династије. Важно је истаћи да су хришћански владари још од времена цара Константина учествовали у подизању, обнови, те уређењу храмова, чиме су исказивали свој верски идентитет и идеолошко-политички програм. Ова пракса је настављена и током средњег века, а у нововековној Србији је поново успостављена са Карађорђевог изградњом тополског утврђења.²

У оквиру утврђења Карађорђе је подигао цркву, затим два конака и основну школу. Овакав начин уређења јасно указује на град који је реализован тако да повезује

¹ Вујовић 1986, 97.

² Макуљевић 2007, 14.

најважније државне и националне институције.³ Тополски град је имао и намену војног складишта, а поред тога у њему се вршила и војна обука нижих официра.⁴

Храм посвећен Рођењу Пресвете Богородице (сл. 1) који се налази унутар утврђења је подигнут између 1811. и 1813. године од стране Ђорђа Петровића, његове супруге Јелене и синова Алексе и Александра.⁵ О томе сведочи и натпис на западној страни, који се налази изнад улазних врата. Грађевина је конципирана као једнобродна, издужене основе дужине 22,20 м и ширине 14,97 м, са малим бочним певницама правоугаоног облика. Олтарска апсида је полукружна споља и изнутра, са ђакоником и проскомидијом. Купола је споља осмоугаона, а изнутра кружна, док се на бочне лукове ослања системом пандатифа. Унутрашњост цркве је подељена на припрату, наос и олтарски простор. У западном делу храма се налази галерија мањих димензија.⁶ Фасадна декорација цркве је првобитно била омалтерисана и окречена у бело, а затим је накнадним интервенцијама промењен њен изглед, те је полихромно обрађена. Испод куполе храма смењивали су се хоризонтални редови беле и борде боје. Двобојност фасаде је уклоњена током 1960. године кад су спроведене рестаураторске и конзерваторске интервенције на храму али и другим грађевинама у Карађорђевом граду.⁷ Данас је црква окречена у бело, чиме јој је враћен њен првобитни изглед.

На западној страни храма се налази масивни звоник, који није подигнут истовремено кад и црква, већ 1813. године, што је потврђено приликом конзерваторских и рестаураторских радова у Карађорђевом граду.⁸ Звоно за храм изливено је у Београдској тополиници и на њему се налази ктиторски натпис: „СЕМУ ЗВОНУ БИСТ ТИТОР ПЕРВОНАЧАЛНИ Г. ГЕОРГИЈЕ ПЕТРОВИЧ ВЕРХОВНИ ВОЖД НАРОДА СЕРБСКАГО ПРИ ДВОРУ В ТОПОЛИ ХРАМА ЦРКВЕ РОЖДЕСТВА ПРЕСВЈАТИЈА БОГОРОДИЦУ, СЛИТО В БЕЛГРАДЈЕ ЛЕТА 1811.“⁹

За осликавање храма Карађорђе је одабрао Јеремију Михајловића, ученика Хаци Рувима и Петра Николајевића Молера. Њега је позвао преко проте Матије Ненадовића како би заједно са својим помоћницима осликао цркву и иконостас храма.¹⁰ Како је сликарски посао текао прилично споро, Карађорђе је за украшавање тополске цркве ангажовао Петра Николајевића Молера, који је за око три месеца завршио осликавање храма. Убрзо након завршетка живописа турска војска је спалила храм. Том приликом је у потпуности оштећен иконостас, док је од живописа остао сачуван само део у олтарском простору и куполи.¹¹

Владарска идеологија кнеза Александра Карађорђевића

На кнежевски престо кнез Александар Карађорђевић је доведен 1842. године након збацивања са власти кнеза Михаила Обреновића, а захваљујући Уставобранитељима, политичкој странци чији се режим у највећој мери поклапа са његовом владавином. Захваљујући уставобранитељима кнежева владавина је била веома ограничена форми-

³ Макуљевић 2006, 256

⁴ Љушић 2018, 25

⁵ Вујовић 1986, 97.

⁶ Брадић 2020, 17.

⁷ Павловић 1997, 226.

⁸ Павловић 1997, 231–232.

⁹ Шакота 1974, 13.

¹⁰ Вујовић 1978, 109.

¹¹ О распореду живописа и иконографији у храму видети: Вујовић 1986, 221–226.

рањем Савета.¹² То је подстакло његове напоре за истицањем легитимитета и континуитета владарске породице Карађорђевић на различите начине. Како би подигао своју популарност кнез Александар се за време своје владавине позивао на достигнућа свог оца војда Карађорђа.¹³ Кнез је подстицао Карађорђев култ, тако да је за време његове владавине уметник Урош Кнежевић насликао неколико његових портрета.¹⁴ У оквиру владарске идеологије кнеза Александра која је била усмерена на двор у Београду, његово уређење, као и формирање галерије посвећене најзначајнијим личностима српске историје, кнез је значајне напоре улагао на ктиторску и приложничку делатност усмерену на Тополу. Кнежева ограничена владавина је утицала да Топола постане тежиште његовог већег интересовања.¹⁵ У значајном династичком топосу, Карађорђевом граду кнез је могао да у потпуности искаже свој владарски идентитет.¹⁶ Такође, ту је могао да испољи понашање, које му је у престоници било забрањено. У Тополи једино није носио своју униформу, обилазио је своје поседе, бавио се пољопривредом, те је обновио Карађорђево воћњак, као и виноград на Опленцу.¹⁷

Тежиште интересовања кнеза Александра свакако је представљала и Црква Богородичног Рођења у оквиру тополског града, коју је он обновио. Важно је истаћи да је за време кнежеве владавине храм функционисао као породични маузолеј, што је додатно истицало Карађорђев култ. Наиме, по наређењу кнегиње Љубице Обреновић је 1819. године Карађорђево тело пренето и положено испред олтарског простора храма. Након годину дана кнез Милош Обреновић је саградио нову гробницу, која се налази десно од улаза у цркву, те је Карађорђево тело било ту премештено.¹⁸ На плочи његовог надгробног споменика се налазио натпис: „Овди леже кости Георгија Петровића Чернаго, подавахаго сербскому народу на чаток ко избављенију у 1804 љету, бившго по том верховни војдем и господаром до 1813 љета тогоже народа, а у овом наведен интригами непријатеља србских, уклонисја у Австрију и отуда после единогодишњаго ареста преселисја в Росију, гдје с возмоножју почестју от правитељства примљен, но неизвјестно из какова узрока избјеже отуда и в Сербију возрастја и овди от турскаго правитељства усеченијем глави живота лишја мјесеца јулија 1817. године.“¹⁹ Осим Карађорђа у цркви је била сахрањена кнежева мајка Јелена, његов син Светозар, као и ћерке Јелисавета, Полексија и Клеопатра. Касније је доласком краља Петра I Карађорђевића дошло до идеје подизања породичног маузолеја, који се налази на Опленцу.²⁰

Поред тога што је своје деловање усмеравао на Тополу, у оквиру своје владарске идеологије кнез је финансијски помагао и прилагао дарове бројним храмовима у Кнежевини Србији.²¹

Обнова храма Богородичног Рођења

Одмах по доласку на власт кнез Александар је започео са обнављањем грађевина унутар града свог оца Карађорђа. Нажалост, није сачувана сва архивска грађа која би

¹² Више о томе видети: Јовановић 1990, 25–29.

¹³ Костић 2022, 66.

¹⁴ Макуљевић 2006, 97.

¹⁵ Више о двору кнеза Александра Карађорђевића видети: Митровић 2006, 302–330. Јовановић 2011.

¹⁶ Митровић 2006, 326.

¹⁷ Исто, 328–329.

¹⁸ Андрејић 2017, 84.

¹⁹ Каниц 1999, 147.

²⁰ Јовановић 1989, 21.

²¹ Видети: Костић 2022, 66.

употпунила сазнања о обнови свих објеката у граду за време кнежевe владавине. Милан Милићевић, који је извесно време радио у тополској школи као учитељ, наводи да је „кнез Александар Карађорђевић оправио јужну кулу, и просторију дуж цркве, где је начинио неколико соба и дугачак ходник, затворен стаклом. Осим тога и северну кулу, над градским вратима је оправио и покрио. Кнез Александар Карађорђевић је цркву, задужбину свог оца поправио, а осим иконостаса, изнутра је моловао. Такође поклатио је цркви приход од својих овдашњих вашарских дућана, набавио јој је нове књиге и све друго што је било потребно.“²² Из описа Милана Милићевића можемо закључити да је црква била у веома лошем стању, наиме „Турци су 1813. године све иконе спалили, а ликове светитеља по зидовима нагдили, боли им очи и одсецали носеве и уши. Кнез је наредио да се све то превуче бојом, а олтар није дирао, већ је оставио нагрђене да се види какву су муку они трпели кад је Србија своју слободу изгубила.“²³ Поред наведеног, кнез Александар је одмах испод града саградио велику механу и око двадесет пет до тридесет дућана, намењених трговцима који су ту доносили своју робу на тополски вашар који се ту одржавао сваке године о „Малој Госпођини.“²⁴

Црква Богородичиног Рођења је након Првог српског устанка оштећена, а потом је делимично обновило становништво Тополе, 1814. године. Након што је храм 1815. године поново оштећен од стране Турака, њену обнову је спровео лично кнез Александар 1846. године.²⁵ У оквиру обнове храма кнез је поручио иконостас од уметника Димитрија Аврамовића.²⁶ Архивска грађа о избору уметника није сачувана, изузев два писма сликара Живка Петровића, који је упутио митрополиту Петру Јовановићу молбу за посао осликовања иконостаса. Прво писмо потиче из 1843. године и у њему Петровић моли митрополита Петра за посредовање и препоруку код кнеза.²⁷ У другом писму из 1844. године, Петровић износи митрополиту своје услове, те наводи да би могао за 1500 талира да ослика иконостас. Сликара наводи и како би формулисао иконостас: „темпо позлатити и измолвати и дуварове по њима седам икона, дванаест целивајући икона, шест рипида и крст.“²⁸

Међутим, кнез Александар је желећи што репрезентативније дело у тополском храму ангажовао Димитрија Аврамовића, уметника који је у овом периоду у Кнежевини Србије уживао велики углед. Наиме, у првој половини XIX века је дошло до промена у српском црквеном сликарству, а један од протагониста нових идеја је управо био Аврамовић.²⁹ Уметник је био ангажован за осликовање зидова и иконостаса Саборне цркве у Београду, која представља раскид са дотадашњом праксом украшавања храмова у Кнежевини.³⁰ Аврамовић се школовао на Бечкој академији када је утицај сликара назарена био велики. Назарени су као сликарски покрет били против изучавања античких тема на академији, зато су их заменили хришћанским.³¹ Били су окупљени у Братство Светог Луке, а њихова уметност се заснивала на теоријским основама које су позитивно перципирале позну средњовековну уметност. Пикторалну поетику назарена Аврамовић прихвата то-

²² Милићевић 1952, 142.

²³ Исто, 142.

²⁴ Исто, 142–143.

²⁵ Стефановић 2017, 76.

²⁶ Васић 1970, 12.

²⁷ Државни архив Србије (ДАС), Митрополија београдска (МБ), година 1843, број 838.

²⁸ ДАС, МБ, год. 1844, бр. 550.

²⁹ Костић 2022, 429.

³⁰ Макуљевић 1997, 202.

³¹ Васић 1970, 24–26.

ком школовања и примењује на својим делима након повратка 1840. године у земљу.³² На токове сакралне уметности и уређење храмова је у великој мери утицало и преузимање европског културног модела у Кнежевини, које је прихваћено захваљујући кнезу Александру и његовој политици која је била европски орјентисана. Европски културни модел је постао доминантан половином XIX века, чиме је замењен „домаћи“ културни модел, који је подразумевао искуство османског и грађанског друштва.³³ Ангажовање Аврамовића за осликавање иконостаса београдске Саборне и тополске цркве је трајно орјентисало српску сакралну уметност према европском моделу, чиме се потискивало зографско сликарство, које је за време прве владавине кнеза Милоша Обреновића било доминантно у Кнежевини.³⁴

Иконе са иконостаса чији је аутор Димитрије Аврамовић данас се не налазе у тополском храму, већ су премештене у Цркву Свете Петке у Горњој Трешњевици, селу које се налази недалеко од Тополе. Иконе су, између 1935. и 1936. године, са деловима дубореза златне боје монтиране на једноставну олтарску преграду беле боје.³⁵ Иконостас је највероватније пребачен јер је у великој мери био оштећен у Првом светском рату.³⁶ На основу броја икона, закључује се да је конструкција иконостаса била у складу са високим иконостасним преградама. Високо формулисана иконостасна преграда је присутна и у београдској Саборној цркви. Може се претпоставити да је иконостас храма Богородичиног Рођења био дуборезан и раскошан, што се закључује на основу делова дубореза али и жеље кнеза Александра за постављањем репрезентативног дела у задужбини свог оца.

Иконостасна преграда која се налази у цркви Свете Петке у Горњој Трешњевици је конципована у три зоне (сл. 2). У првој зони се налазе царске двери са представом Благовести Богородици, престоне иконе које носе представе Пресвете Богородице и Исуса Христа, затим са северне стране светитељке којој је храм посвећен – Свете Петке, док је на крајњем југу приказан Свети Јован Крститељ. Бочне двери носе представе са северне стране арханђела Михаила, а са јужне Светог Димитрија. Друга зона је састављена од два реда икона. Први ред чине представе из циклуса Великих празника. У централном делу иконостаса је икона са представом Свете Тројице, испод које је икона Пресвете Богородице, док се са северне стране налазе иконе Преображења, Крштења и Христовог Рођења. На јужној страни су представљене сцене Васкрсења, Вазнесења и Силаска Светог Духа на апостоле. У другом реду су представљени апостоли, приказани по двојица у пару. Трећу зону чини крст са Распећем, док је испод представљен Нерукотворени Христов лик. Распеће је фланкирано иконама Пресвете Богородице са северне стране и Јована Богослова са јужне.

Иконе са представама Благовести, Свете Петке, арханђела Михаила и Светог Јована не припадају првобитном иконостасу Димитрија Аврамовића, већ су рад непознатог и слабијег уметника. Иконе су насликане на шперплочи. Остале престоне, те иконе у вишим зонама су претрпеле интервенције, чиме је у великој мери уништен њихов уметнички квалитет.³⁷ Међутим, без обзира што је од Аврамовићевог сликарског манира остало мало елемената, поједине иконе су сачувале највише од првобитног иконописа.

Једна од њих је престона икона Пресвете Богородице (сл. 3), која је у потпуности премазана али су на њој сачувани поједини елементи Аврамовићевог сликарског манира. Иконографска представа Богородице која у рукама држи Христа младенца, као и примена ружичастог и окер колорита у великој мери понавља решење из београдског Саборног

³² Видети: Костић 2022, 430–437.

³³ Више о културним моделима видети: Макуљевић 2006, 17–53.

³⁴ Костић 2022, 67.

³⁵ Шакота 1969, 222.

³⁶ Васић 1970, 20.

³⁷ Шакота 1969, 232.

храма. Икона је у складу са Аврамовићевим маниром, који је колористичку хармонију заснивао на тоновима који су изведени из основних боја, те је уметник често на иконама примењивао ружичаст, плави и окер колорит.³⁸

Мање интервенције познатог уметника је претрпела икона са представом Светог Димитрија, чиме је у највећој мери сачуван Аврамовићев стил. Пастелне боје, окер и плави тонови доминирају на овој икони. Свети ратник је представљен у пејзажу, подигнуте главе, а његова фигура је витка и издужена.

Иако су на икони са представом Свете Тројице (сл. 4) извршене мање интервенције евидентно је велико сликарско умеће које је Аврамовић поседовао. На икони је присутан светло-тамни елемент који представља једну од карактеристика његовог сликарства, на чему је уметник више инсистирао од назарена. Такође, икона управо показује уметникову тежњу за стварањем пригушене атмосфере. Ове карактеристике су присутне и у другим Аврамовићевим сликарским радовима, а посебно на иконостасу Саборне цркве у Београду.³⁹ Друге представе Великих празника са иконостаса такође садрже елементе светло-тамног контраста, посебно сцене Крштења и Вазнесења.

Као што је већ поменуто поједини елементи првобитног Аврамовићевог сликарства су видљиви, али је неопходно иконостас очистити од ретуша, како би се оценила његова уметничка вредност.⁴⁰ У београдском Народном музеју су сачуване и уметникове скице апостола и престоних икона намењених иконостасу. Осим тога сачувана је и скица Начела власти која је највероватније била намењена за куполу храма, а која из непознатих разлога није изведена.⁴¹

Садашњи иконостас који се налази у Цркви Рођења Пресвете Богородице у Тополи, настао је у периоду од 1925. до 1928. године. Иконе су осликала тројица мајстора охридско-дебарске школе, Нестор Алексијев, његов брат Лазар и син Михаил, а иконостас је репрезентативан примерак поменуте школе. Престоне иконе радио је руски сликар Михаило Андров.⁴²

Након смене кнеза Александра Карађорђевића 1858. године и доласка кнеза Милоша Обреновића на власт, развитак Тополе је заустављен. Такође, током Тополске буне 1877. године грађевине у Карађорђевом граду су у великој мери биле уништене. Храм Богородичиног Рођења је једина грађевина која није страдала у буну.⁴³

Дарови храму Богородичиног Рођења

Поред тога што је обновио грађевине у Карађорђевом граду, кнез Александар је више пута даровао цркву бројним богослужбеним књигама и литургијским предметима. Овако формулисани репрезентативни богослужбени предмети су поред своје литургијске функције имали за циљ да укажу на естетска схватања владара, као и његов углед.⁴⁴ Поред сотирилошких и есхатолошких мотива, владар је чином прилагања истицао себе као предводника народа који пружа пример који треба следити.⁴⁵ Тако је 1843. године кнез Александар приложио храму путир, престони крст, звездицу и четири кандила.⁴⁶ Поред

³⁸ Васић 1970, 43.

³⁹ Исто, 42.

⁴⁰ Шакота 1969, 232.

⁴¹ Васић 1970, 20.

⁴² Стефановић 2017, 76.

⁴³ Павловић 1997, 234.

⁴⁴ Даутовић 2017, 145.

⁴⁵ Више о феномену приложништва у XIX веку видети: Лазић 2006, 611–659.

⁴⁶ Шакота 1974, 17.

наведених литургијских предмета у ризници цркве се налазе кашичица и копље, које су такође кнежев дар. Финим израдом се издвајају престони крст, путир и кандила, која се чувају у ризници храма.

Престони крст који је кнез приложио је веома репрезентативан. Његов оков је урађен од сребрног филиграна са различитим флоралним мотивима и розетама. За његову израду су коришћене зелена стаклена паста и мерџан.⁴⁷ Начин окивања је идентичан као на крстовима који су израђивани на југу Балкана крајем XVIII и почетком XIX века. На ову групу крстова указују елементи јерихонских ружа и трапезасти мотиви куле који се налазе на крацима крста.⁴⁸

Позлаћени сребрни путир је декорисан биљном врежом у средишњем делу. Флорални мотиви су присутни и на стопи путира. Позлата је приметна на појединим деловима, при врху, средишњем, као и унутрашњем делу путира.

Средишњи делови кандила су украшени флоралним мотивима из којих извиру три анђела који имају улогу држача. На горњем делу кадионице се налазе у рељефу мотиви лишћа. На кандилима се у доњем делу налази натпис: „Књаз Србскиј Александар Карађорђевић приложи Цркви Тополској октомврија 24 – го 1843-года.“

Године 1844. кнез Александар је поклонио цркви велики број богослужбених књига.⁴⁹ Даровао је псалтир, триод, службеник, као и дванаест примерака минеја. На сваком се налази приложнички записи: „Приложи Књаз Србскиј Александар Карађорђевић Храму Тополскоме Рождества Богородице за спомен родитељима свои Георгија и Елене 1844. године.“

Владарска идеологија је укључивала и уже чланове владарске породице. У складу са тим и књегиња Персида исказује своју приватну побожност. Она је 1844. године поклонила тополској цркви дванаест комада минеја. Сваки минеј који је поклонила књегиња садржи запис: „Књигу ову приложи Књагиња Персида Карађорђевић за спомен свој и деце кћериј Полексије и Клеопатре и синова Светозара и Петра Храму Тополскоме Рождества Богородице дана 6. јулија 1844. године.“

Књегиња је храму поклонила и сребрну петохлебницу 1846. године. На тракама петохлебнице су приказани флорални и геометријски мотиви. Петохлебница садржи натпис: „Овај петохлебник приложи цркви Тополској Књагиња Персида за спомен свој и свои синова Светозара и Петра и кћери Полексије, Клеопатре и Елене 1846.“

Поред великог броја богослужбених предмета, кнез Александар је тополском храму својим тестаментом оставио и новчани прилог у износу од 4000 форинти.⁵⁰

Прослављање славе Светог Климента у Тополи за време владавине кнеза Александра Карађорђевића

Важну улогу у утемељењу власти кнеза Александра представљају јавне свечаности, оне су биле сигурно средство прослављања династије, па се прихватају као део успостављања дијалога између владара и нарастајуће грађанске класе у Кнежевини Србији.⁵¹ Кнез Александар је поред државних празника прослављао своју крсну славу Светог Климента, у Тополи, као централном династичком топосу.⁵² Приликом прослављања кнежеве

⁴⁷ Даутовић 2020, 369.

⁴⁸ Даутовић 2019, 21.

⁴⁹ Костић 2022, 66.

⁵⁰ Милошевић 2017, 360–361.

⁵¹ Тимотијевић 1989, 305.

⁵² Прва слава Карађорђевића био је Свети Климент, међутим смрт књегиње Зорке подстакла је

крсне славе инстистирало се на томе да се све одвија „по старом обичају народном,“ а у Тополи су биле присутне бројне званице, попут представника народа као и Карађорђевих војника.⁵³ Прослављањем крсне славе династије Карађорђевић у Тополи, као и избором кнежевих званица евоцирао се значај Карађорђа и његове улоге у ослобођењу Србије, о чему сведоче описи у штампи.

У *Српским новинама* је био описан начин прослављања кнежеве славе. „Пошто су се позвани гости по одређеним конацима разделили, дошли су редом Његову Кнежеску светост да поздравити, који су уредно примљени били. После поздрава сви људи су били позвани на вечеру (...). Колико нам је гостопримство светог нашег домаћина радос и задовољство причинило, толико смо више тронути лепим разговорима седокосих стараца, који су за столом седели. Они су по већој части овде сакупљали били стари ратоборци, који су под блаженопочившим Господаром Ђорђем воевали. (...) Али је још већа радост њихова била, него наша њих гледајући јер су они за највеће благополучје сматрали што су очима својим видели обновљену цркву, коју је блаженопочивши подигао.“⁵⁴ У наставку је описан сам дан прослављања славе. „Његова Књажевска светост је пошла у цркву, праћена од свих чиновника, дочекана и поздрављана од народа (...). При божанственој литургији коју је намесник крагујевачки са месним свештеником и ђаконом читао, пуцали су на кули топови и прангије код цркве, одавајући радосну јекну, старом завичају поновну славу његову.“⁵⁵ Након литургије уследио је ручак, а кнез је седео у челу стола, окружен борцима из Првог српског устанка. Уследило је коло након ручка, а на крају је слава била опевана уз гусле.⁵⁶ Кнез је на овај начин прослављао славу у Тополи све од 1858. године када је смењен одлуком Светоандрејске скупштине. Његовом сменом престала је и владавина уставобранитељског режима, а на српски престо је враћен кнез Милош Обреновић.⁵⁷

*

Топола је за кнеза Александра Карађорђевића, као и храм Богородичиног Рођења у њој представљала место од изузетног значаја. У том простору је могао себе да истакне као легитимног наследника Карађорђа и хришћанског владара настављајући ктиторску и приложничку делатност свог оца. Повратком Тополи кнез Александар је могао да испољава све оно што му је у престоници било недоступно. Поред тога, обнављањем храма у Тополи кнез потврђује њен статус маузолеја и духовног седишта династије. Обнављањем Цркве Богородичиног Рођења и уношењем репрезентативног иконостаса који је насликао Димитрије Аврамовић, један од најцењенијих уметника свог времена, испољавала је моћ ктитора. Бројни литургијски предмети који су даровани од стране кнеза Александра и књегиње Персиде, сведоче о развијеној династичкој ктиторији владарске породице Карађорђевић.

краља Петра I Карађорђевића да 1890. године замоли митрополита Михаила Јовановића да му дозволи да промени славу. На митрополитов предлог краљ Петар I је прихватио да прославља Светог Андрију Првозваног: Љушић 2018, 50.

⁵³ Митровић 2006, 328.

⁵⁴ Србске новине, бр. 95, год. 13, Београд, 29. новембар 1846, 1.

⁵⁵ Исто, 1.

⁵⁶ Митровић 2006, 329.

⁵⁷ Видети: Јовановић 1990, 237–259.

Извори и литература

Извори

Државни Архив Србије, Митрополија београдска, година 1843, бр. 838.

Државни Архив Србије, Митрополија београдска, година 1844, бр. 550.

Србске новине, бр. 95, год. 13, Београд, 29. новембар 1846.

Литература

Андрејић Живојин (2017): „Натписи на гробницима Карађорђевог цркве у Тополи“, *Тополски записи VI*, Топола: Културни центар.

Брадић Теодора (2020): *Владарска идеологија кнеза Александра Карађорђевића и Црква Рођења Пресвете Богородице у Тополи*, текст рукописа мастер рада одбрањеног на Филозофском факултету Универзитета у Београду.

Васић Павле (1970): *Димитрије Аврамовић*, Београд: Српска академија наука и уметности.

Вујовић Бранко (1978): „Ликовна култура Србије у време Проте Матије Ненадовића“, *Прота Матија Ненадовић и његово доба*, Београд: САНУ, 67–130.

Вујовић Бранко (1986): *Уметност обновљене Србије 1791-1848*, Београд: Републички завод за заштиту споменика културе.

Даутовић Вук (2017): „Династичка ктиторска и лична побожност Обреновића: даривање цркава богослужбеним предметима и утварима“, *Обреновићи у музејским и другим збиркама Србије и Европе*, бр. IV, Горњи Милановац: Музеј рудничко-таковског краја, 143–196.

Даутовић Вук (2019): „Престони крст дар кнеза Александра Карађорђевића из 1843. године“, књига абстраката, Београд: Центар за визуелну културу Балкана Филозофског факултета: Друштво историчара уметности и визуелне културе новог века, ур. Н. Макуљевић, А. Костић.

Даутовић Вук (2020): *Уметност и литургијски ритуал: богослужбени предмети у српској визуелној култури 19 века*, необјављена докторска дисертација одбрањена на Филозофском факултету Универзитета у Београду.

Јовановић Слободан (1990): *Уставобранитељи и њихова влада (1838-1858)*, Београд: БИГЗ: Југославијапублик: Српска књижевна задруга.

Јовановић Миодраг (1989) *Опленац: Црква Св. Ђорђа и маузолеј Карађорђевића*, Топола: Центар за културу „Душан Петровић Шане“.

Јовановић Небојша (2011): *Двор кнеза Александра Карађорђевића 1842-1858*, Београд: Лагуна.

Канић Феликс (1999): *Србија, земља и становништво од римског доба до краја XIX века*, Београд: БМГ.

Костић Ана (2022): *Црквена уметност у Кнежевини Србији (1830-1882)*, Београд: Филозофски факултет - центар за визуелну културу Балкана.

Лазић Мирослав (2006): „Ктиторска и приложници у српској култури 19. и почетком 20. века“, *Приватни живот код Срба у 19. веку од краја 18. века до почетка Првог светског рата*, прир. А. Столић, Н. Макуљевић, Београд, Клио.

Љушић Радош (2018): *Династија Карађорђевић и утемељење модерне Србије*, Београд: Недељник.

Макуљевић Ненад (1997): „Полагање Христово у гроб изнад царских двери Саборне цркве у Београду“, *Саопштења, год. 29*, Београд, 203–212.

Макуљевић Ненад (2006): *Уметност и национална идеја у XIX веку, систем европске и српске визуелне културе у служби нације*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Макуљевић Ненад (2006): „Плурализам и приватност, културни модели и приватни живот код Срба у 19. веку“, *Приватни живот код Срба*, прир. А. Столић и Н. Макуљевић, Београд: Клио, 17–53.

Макуљевић Ненад (2007): *Црквена уметност у Краљевини Србији (1882-1914)*, Београд: Филозофски факултет.

Митровић Катарина (2006): „Двор кнеза Александра Карађорђевића“, *Приватни живот код Срба у 19. веку: од краја 18. века до почетка Првог светског рата*, прир. Ана Столић и Ненад Макуљевић, Београд: Клио, 302–330.

Милошевић Радомир (2005): *Црквено задужбинарство код Срба: мотиви, обим, континуитет*, Смедерево: Храм Светог апостола Луке.

Милићевић Милан (1952): *Успомене*, Београд: Просвета.

Павловић Доброслав (1997), „Карађорђево градоустројство у Тополи“, Београд: Саопштење XXIX.

Стефановић Рајко (2017): Свештеници Карађорђевог храма у Тополи, *Тополски записи*, Зборник књижевног клуба Културног центра Топола, Година VI, бр. 6, Топола: Културни центар, 76–83.

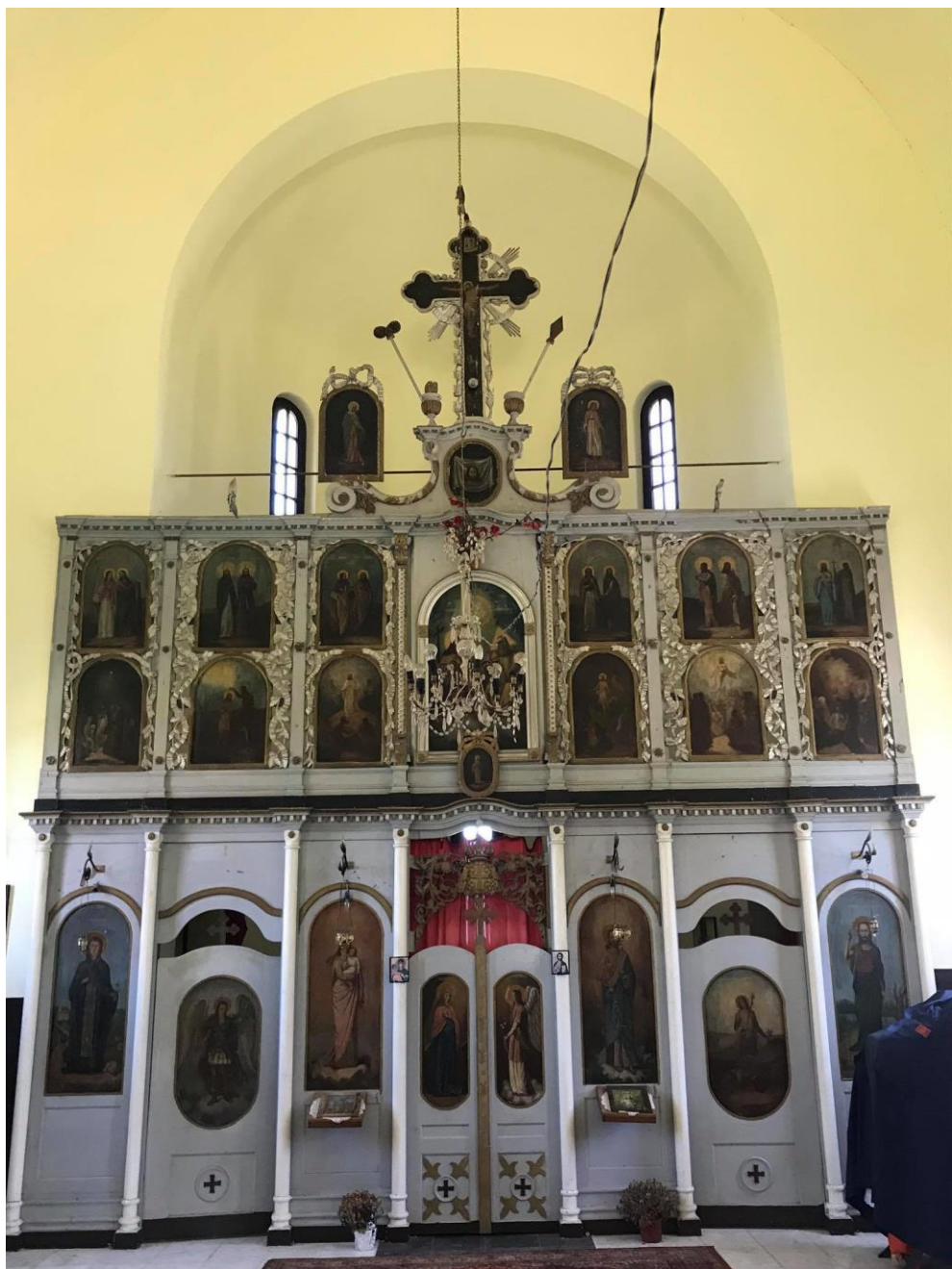
Тимотијевић Милош (1989): „Ефемерни спектакл за време владавине кнеза Милоша и Михајла Обреновића“, Београд: Перистил 31-32, Музеј примењене уметности у Београду.

Шакота Мирјана (1969): *Иконостас Димитрија Аврамовића у цркви села Горња Трешњевица*, Београд: Саопштење VIII, 221–222.

Шакота Славко (1874): *Топола и Оплепац*, Топола: Историјски музеј.



Храм Богородичиног Рођења у Тополи



Иконостас Димитрија Аврамовића (Црква Свете Петке у Горњој Трешњевици)



Престона икона Пресвете Богородице



Икона Свете Тројице

**THE RULING IDEOLOGY OF PRINCE ALEKSANDAR KARADORĐEVIĆ
VIEWED THROUGH THE RENEWAL OF THE TEMPLE OF THE NATIVITY
OF THE BLESSED VIRGIN MARY IN TOPOLA**

In 1846, Prince Alexander Karađorđević began the renovation of the town that was built between 1811 and 1813 by his father Đorđe Petrović Karađorđe in Topola. Inside the city is the Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary, which, after its construction and furnishing, was heavily damaged by the Turkish army. In order to highlight himself as a Christian ruler, Prince Alexander began the restoration of the church in 1846 by ordering an iconostasis from Dimitrije Avramović, an artist who was highly valued at that time. The icons from the iconostasis were transferred between 1925 and 1928 to the church of Saint Petka, located in the nearby village of Gornja Trešnjevica. In addition to the fact that the icons were transferred, they were also copied by an ignorant painter, so nothing can be said about their artistic value. Some icons have preserved the most of the artist's painting manner. These are icons depicting the Blessed Virgin Mary, Saint Demetrius and the Holy Trinity. Prince Alexander and his wife Persida have repeatedly donated church books and representative liturgical vessels to the Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary, of which the cross and the chalice stand out. As part of his ruling ideology, the prince referred to his father Karađorđe, for this reason he celebrated the Slava day in Topola, and invited Karađorđe's soldiers to the celebration. The process of the celebration was described in the press. As Prince Alexander's power was largely limited, he was able to express his ruling identity in Topola.